

บทที่ 6

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การศึกษาในครั้งนี้ต้องการตอบคำถามว่า กระบวนการกลายเป็นสินค้าของหัตถกรรมฝีมือลือชู่ที่มีชาวลือชู่เป็นผู้ผลิต ผู้ค้า และผู้บริโภคนั้นเกิดขึ้นท่ามกลางบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอะไร ทั้งยังต้องการศึกษาว่า ท่ามกลางความทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาจากภายนอก ทำไมชาวลือชู่จึงกลับมีความนิยมในการสวมใส่เสื้อผ้าและเครื่องประดับเงินมากขึ้น นอกจากนี้แล้วยังต้องการทราบว่าผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมลือชู่มีกระบวนการผลิตและการจำหน่ายในระบบตลาดอย่างไร การศึกษาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและบริบททางวัฒนธรรมที่ทำให้หัตถกรรมฝีมือของกลุ่มชาติพันธุ์ลือชู่ได้กลายมาเป็นสินค้าที่ซื้อและขายในหมู่นักลือชู่ด้วยกันเอง กับทั้งเพื่อศึกษาความหมายในทางสังคมที่ชาวลือชู่นิยมสวมใส่เสื้อผ้าและเครื่องประดับเงินมากขึ้น ท่ามกลางอิทธิพลของความทันสมัยที่เข้ามาในสังคมลือชู่ และเพื่อศึกษากระบวนการผลิตและการจำหน่ายหัตถกรรมฝีมือในระบบตลาด

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลจากชุมชนศึกษาที่ได้รวบรวมระหว่างลงพื้นที่ อย่างไรก็ตาม เพื่อที่จะให้เข้าใจถึงความสำคัญของหัตถกรรมฝีมือลือชู่และการพัฒนาการของกระบวนการกลายเป็นสินค้าของหัตถกรรมฝีมือลือชู่ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงกลุ่มชาติพันธุ์ลือชู่และกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นในชุมชนลือชู่ในประเทศไทยในระยะเวลาที่ผ่านมา

6.1 ชาติพันธุ์ลือชู่กับกระบวนการพัฒนา

กลุ่มชาติพันธุ์ลือชู่มีถิ่นฐานดั้งเดิมมาจากทิเบต ประเทศจีน และมีจำนวนประชากรไม่ต่ำกว่าหนึ่งล้านคนอาศัยอยู่ในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ประเทศจีน พม่า ไทย และอินเดีย ปัจจุบันมีชาวลือชู่หลายคนได้อพยพออกไปตั้งถิ่นฐานในประเทศตะวันตก เช่น สหรัฐอเมริกาและ ฝรั่งเศสด้วย

ลิวยังมีหลากหลายภายในกลุ่มชาติพันธุ์ กล่าวคือชาวลิวที่อาศัยอยู่ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้แบ่งลิวออกเป็นสามกลุ่มหลัก คือ ลิวขาว ลิวดำ และลิวลาย โดยแต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างทางด้านภาษา ศาสนาหรือความเชื่อ เครื่องแต่งกาย และวิถีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศที่ชาวลิวอาศัยอยู่ ลิวขาวและลิวดำ จัดว่าเป็นกลุ่มลิวที่อาศัยอยู่ในประเทศจีนและพม่า แต่ปัจจุบันกลุ่มลิวเหล่านี้ก็สามารถพบได้ตามหมู่บ้านลิวของประเทศไทยด้วยเหตุผลของการแต่งงานข้ามพรมแดน การเดินทางเพื่อการศึกษา แรงงาน และการอพยพเข้ามาอยู่อย่างถาวรตามญาติพี่น้องของตน เป็นต้น ส่วนลิวที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยส่วนใหญ่จัดเป็นกลุ่มลิวลาย

การอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของชาวลิวเริ่มขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2448 ด้วยเหตุผลของความไม่สงบทางการเมืองในประเทศจีน ชาวลิวถูกกลั่นแกล้งโดยชาวจีนและชาวลิวบางกลุ่มยังมีส่วนในการทำสงครามกับคนจีนด้วย (Dessaint 1972: 11) อย่างไรก็ตาม หลังจากที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทย อาชีพแรกเริ่มของชาวลิวนั้นก็ไม่ได้แตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง ซึ่งก็คืออาชีพทำไร่หมุนเวียน ปลูกข้าว ข้าวโพด และพืชผักอื่นๆ เพื่อการยังชีพ และปลูกฝิ่นเพื่อเป็นยารักษาโรคและขายสำหรับรายได้ครัวเรือนเพื่อไว้ใช้จ่ายในการซื้อสิ่งของจำเป็นในบ้าน เช่น ผ้า ด้าย น้ำมันก๊าด เกลือ และอาหารประเภทอื่นๆ ประการสำคัญคือการขายฝิ่นเพื่อให้ได้มาซึ่งเหรียญรูปไว้สะสมเพื่อความมั่งคั่งกับทั้งนำมาประดิษฐ์เป็นเครื่องประดับเงินไว้สวมใส่ตามเทศกาลปีใหม่ งานแต่งงาน หรือพิธีกรรมอื่นๆ เป็นต้น วิถีชีวิตเพื่อการยังชีพดังกล่าว จึงเป็นวิถีชีวิตที่ชาวลิวเป็นผู้กำหนดในการดำเนินชีวิตแต่ละวัน การผลิตและสวมใส่เครื่องแต่งกายถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่แต่ละครัวเรือนจะต้องสามารถจัดการให้สมาชิกทุกคนในครัวเรือนได้สวมใส่ หรือแม้กระทั่งเครื่องประดับเงิน ชาวลิวยังคงอาศัยช่างตีเงินประจำหมู่บ้านหรือการเดินทางไปหาชาวจีนซึ่งอาศัยอยู่บริเวณใกล้หมู่บ้านเพื่อขอให้ผลิตเครื่องประดับเงินจากเหรียญรูป

วิถีชีวิตของชาวลิวดังกล่าวได้ถูกปรับเปลี่ยนไปในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อโครงการพัฒนาบนพื้นที่สูงได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นประมาณช่วงทศวรรษ 2510 และต้นทศวรรษ 2520 ตามด้วยมาตรการเข้มงวดของรัฐในการกำจัดการปลูกฝิ่นของเกษตรกรบนพื้นที่สูงในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา (Renard 2001) วิถีชีวิตชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงได้ถูกปรับเปลี่ยนครั้งสำคัญตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2527 เนื่องจากมีกองกำลังทหารและตำรวจได้เริ่มเข้าไปทำลายและควบคุมการปลูกฝิ่นตามหมู่บ้านชาติพันธุ์อย่างเข้มข้น แม้ว่าในช่วงแรกของการเข้มงวดดังกล่าวจะยังมีคนที่

ลักลอบปลูกอยู่บ้าง แต่ในเวลาต่อมา ฝิ่นก็ไม่ได้เป็นที่นิยมปลูกกันในสังคมชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอีก
เลย

หลังจากที่ได้ปราบปรามและห้ามการปลูกฝิ่นอย่างเด็ดขาด หน่วยงานรัฐและเอกชนรวมถึง
หน่วยงานจากต่างประเทศก็ได้พยายามให้ความช่วยเหลือในหลายๆ ด้าน เพื่อฟื้นฟู สร้างงาน สร้าง
อาชีพให้แก่ชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง การให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจนั้น หน่วยงาน
ที่เกี่ยวข้องได้ให้การสนับสนุนในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่ ส่วน
ใหญ่แล้วเป็นสนับสนุนให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขายเป็นเงินสดหรือเชิงพาณิชย์ เช่น มะเขือเทศ
กะหล่ำปลี กาแฟ ฯลฯ ขณะที่บางชุมชนที่อยู่ใกล้เมืองได้รับการสนับสนุนให้ผลิตหัตถกรรมของ
ชาติพันธุ์ตัวเอง เพื่อป้อนตลาดการท่องเที่ยว หรือการสนับสนุนให้บางหมู่บ้านเป็นหมู่บ้าน
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การพยายามส่งเสริมและพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในสังคมชาติพันธุ์
ลี้ชุนั้นได้ก่อให้เกิดความแตกต่างของชุมชนลี้ชุนในประเทศไทยเป็นสองประเภทคือ ชุมชน ประเภท
แรก เป็นชุมชนลี้ชู่ที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง ได้รับการสนับสนุนให้มีการปลูกพืชเงินสดเพื่อ
ทดแทนฝิ่น โดยทำการผลิตแล้วส่งลงมาจำหน่ายในตลาดพื้นราบเป็นหลัก การที่ชาวบ้านในชุมชน
ดังกล่าวใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับการการผลิตภาคการเกษตร ทำให้พวกเขาไม่มีเวลาในการตัดเย็บเสื้อผ้า
และทำเครื่องประดับเงินเช่นในอดีต หากแต่พวกเขามีรายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตร
ค่อนข้างดี จึงมีความสามารถในการซื้อเสื้อผ้าและเครื่องประดับเงินที่ผลิตโดยคนลี้ชู่ในชุมชนอื่น
ในขณะที่ชุมชนลี้ชู่อีกประเภทหนึ่ง ที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนเมือง และเป็นจุดผ่านของเส้นทาง
ท่องเที่ยว บวกกับการได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากองค์กรเอกชนและรัฐบาล ทำให้ชุมชน
เหล่านี้ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับการท่องเที่ยวและการได้รับการสนับสนุนทางด้านงานฝีมือ
เพื่อขายให้นักท่องเที่ยวมากกว่าชุมชนประเภทแรก อย่างไรก็ตาม เมื่อตลาดท่องเที่ยวอึมครว หรือ
ความนิยมในสินค้าชาติพันธุ์ของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปลดน้อยลงไป ทำให้ผู้ผลิตหัตถกรรมลี้ชู่
ดังกล่าวต้องหันกลับมาผลิตเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับขายให้กับคนลี้ชู่ด้วยกันเองที่อยู่
ในชุมชนเกษตรกรรม ตัวอย่าง เช่นหมู่บ้านน้ำสุลี้ชู่ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และหมู่บ้านศรี
ดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ชาวลี้ชู่ส่วนใหญ่รู้จักกัน เนื่องจากมีการผลิต
เสื้อผ้าสำเร็จรูปและเครื่องประดับเงินขายกันเป็นจำนวนมาก โดยในหมู่บ้านน้ำสุลี้ชู่ได้มีชาวบ้านที่
ยังคงรับการผลิตจากลี้ชู่ด้วยกัน และมีบางคนที่เปิดร้านค้าขายเสื้อผ้าสำเร็จรูปภายในบ้าน ประการ

สำคัญคือ กลุ่มผู้มีต้นทุนสูงบางคน ได้ใช้พื้นที่ในตัวเมืองปาย สำหรับการเปิดร้านค้าขายเสื้อผ้าสำเร็จรูปให้กับชาวลื้อทุกคนที่เข้ามาเที่ยวหาญาติหรือเพื่อนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน หรือต้องการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวในอำเภอปาย (มีบ้างที่ขายให้กับนักท่องเที่ยวชาติพันธุ์อื่น โดยเฉพาะกางเกงเด็กเล็ก) หมู่บ้านน้ำฮูประกอบไปด้วยผู้ผลิตชิ้นส่วนต่างๆ ของเครื่องแต่งกาย โดยผู้ผลิตชิ้นส่วนเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มีฝีมือในการเย็บผ้ามาเป็นเวลานาน และผลิตขายให้กับนักท่องเที่ยว แต่เวลาต่อมา การท่องเที่ยวเริ่มซบเซาลง ชาวบ้านบางคนจึงหันมาผลิตชิ้นส่วนที่จำเป็นสำหรับเครื่องแต่งกายของผู้หญิงลื้อมากขึ้น กรณีของบ้านศรีดงเย็นก็เช่นกัน หลังการท่องเที่ยวเริ่มซบเซาลง ชาวบ้านหลายคนที่เคยสานตะกร้า หรือผลิตหัตถกรรมอื่นๆ เพื่อขายให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านก็ได้เริ่มปรับเปลี่ยนอาชีพคือ การหันมาผลิตเครื่องประดับเงินอย่างจริงจังเพื่อจำหน่ายให้กับชาวลื้อ ที่สำคัญคือ การหันมาเป็นผู้ผลิตเครื่องประดับเงินนั้น ได้ไปปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของแรงงานในครัวเรือนเป็นอย่างมาก

นอกจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนลื้อสองประเภทที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ผลพวงระยะยาวของการพัฒนายังได้ทำให้ชาวลื้อได้อพยพเข้าสู่เมืองมากขึ้น เนื่องจากมีชาวลื้อจำนวนหนึ่งที่ไม่สามารถปรับตัวได้ดีหลังจากที่โครงสร้างระบบเศรษฐกิจได้ถูกปรับเปลี่ยนไป อีกทั้งที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยในบางหมู่บ้าน ได้ถูกรัฐบาลประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์ทับที่ รวมถึงการอพยพจากต่างถิ่นที่ส่งผลให้ประชากรเพิ่มขึ้นในหมู่บ้านบางแห่ง ทำให้เกิดความคับแคบในพื้นที่ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน เช่นหมู่บ้านศรีดงเย็น ที่แต่เดิมเคยมีผู้คนอาศัยอยู่ในจำนวนที่เหมาะสมและได้ทำอาชีพที่เน้นการเพาะปลูกเพื่อการยังชีพ แต่เมื่อที่ดินสำหรับที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ได้ถูกจำกัดมากขึ้น ทำให้เกิดความคับแคบของที่ดินสำหรับที่อยู่อาศัย และที่ดินสำหรับการเกษตรก็ได้ลดลง จึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนอพยพออกจากหมู่บ้านเพื่อไปตั้งถิ่นฐานที่อื่น โดยการย้ายถิ่นฐานจะย้ายกันไปเป็นครอบครัว ในขณะที่วัยรุ่นและวัยแรงงาน ที่ไม่ได้ใส่ใจกับอาชีพเกษตรกรรมก็ได้อพยพเข้าสู่เมืองทั้งเพื่อศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นและเพื่อหางานนอกภาคการเกษตรทำ เหตุผลอีกประการหนึ่งที่สำคัญของการอพยพเข้าสู่เมืองคือ การที่เสาหลักของครอบครัวได้เสียชีวิตจากนโยบายการปราบปรามยาเสพติดอย่างเข้มข้นในสมัยรัฐบาลของอดีตนายกทักษิณ ชินวัตร ผู้หญิงลื้อหลายคนจึงอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ ทั้งนี้ การอพยพเข้ามาในเมืองของชาวลื้อ มีทั้งที่เข้ามาทำงานรับจ้างและเปิดกิจการทำธุรกิจขนาดเล็กเป็นของตัวเอง (ประสิทธิ์ ลิปรีชาและคณะ 2552) ประการสำคัญคือคนลื้อที่เข้าเมืองดังกล่าวจะไม่มีเวลาและขาดทักษะในการตัดเย็บเสื้อผ้าชุดลื้อ หากแต่พวกเขามีรายได้เพียงพอที่จะซื้อชุดลื้อเพื่อสวมใส่เมื่อต้องเข้าร่วมเทศกาลสำคัญในหมู่บ้าน จึงต้องซื้อชุดเสื้อผ้าและเครื่องประดับที่ผลิตโดยลื้อที่อยู่ในชุมชนประเภทแรก

แม้ว่าวิถีชีวิตชาวลีซุในปัจจุบันจะต้องพบกับความทันสมัยที่เข้ามาจากภายนอก เป็นต้นว่าการแต่งกายด้วยชุดแบบคนพื้นราบทั่วไป รวมทั้งการเผชิญกับความไม่มั่นคงในหลายๆ ด้าน เช่น การดำรงชีวิตที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกมากเกินไป ขาดความเป็นระเบียบในการจัดการและควบคุมกับวัฒนธรรมที่สูญหายไป เช่น วัฒนธรรมการเดินรำ การร้องเพลง การแต่งกาย หรือแม้กระทั่งความสนใจในงานหัตถกรรมที่ชาวลีซุเคยให้ความสำคัญในอดีต เป็นต้น แต่ชาวลีซุไม่ได้ละเลยต่อสิ่งที่หายไป จากการสังเกตระหว่างทำวิจัย ผู้วิจัยพบเห็นความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนหลายกลุ่มที่พยายามฟื้นฟูวัฒนธรรมการแต่งกายและให้ความสำคัญกับเครื่องประดับเงินของชาวลีซุ กลุ่มคนเหล่านี้ได้เน้นการผลิตงานหัตถกรรมฝีมือ โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายหลักคือชาวลีซุ ทั้งนี้ หัตถกรรมฝีมือเหล่านี้ยังได้กลายเป็นสินค้าที่ขายดีเนื่องจากมีความต้องการสวมใส่จากชาวลีซุเป็นจำนวนมาก กระนั้นก็ตาม เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับเงินดังกล่าว ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตไปแล้ว ชาวลีซุที่มีความชำนาญด้านการผลิตและการค้างานหัตถกรรมฝีมือ โดยเฉพาะคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีการท่องเที่ยว ได้กลายเป็นคนที่มีโอกาสและมีทักษะในการผลิตหัตถกรรมเหล่านี้มากที่สุด ในขณะที่ชาวลีซุกลุ่มที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพการเกษตรเพียงอย่างเดียว กับกลุ่มที่อพยพเข้าสู่เมือง ได้กลายเป็นผู้บริโภครหัตถกรรมฝีมือเหล่านี้ไปโดยปริยาย ดังเช่นหมู่บ้านดอยล้าน ดอยช้าง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และหมู่บ้านลีซุอื่นๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก ลำปาง เป็นต้น ภายในจังหวัดเหล่านี้ มีหลายหมู่บ้านที่ขาดทักษะในการผลิตเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับเงิน ประการสำคัญคือ การผลิตหัตถกรรมทั้งสองประเภทนี้ได้รับความนิยมอีกต่อไป เนื่องจากชาวบ้านให้ความสำคัญกับการเกษตรมากกว่างานหัตถกรรม ทั้งรายได้จากการผลิตทางการเกษตรในบางปีทำให้ชาวลีซุมีกำลังทรัพย์มากพอที่จะซื้อสินค้าทั้งสองประเภทจากชาวลีซุที่เน้นการผลิตหัตถกรรมเพียงอย่างเดียว

ความนิยมในการสวมใส่เสื้อผ้าและเครื่องประดับเงินของชาวลีซุเกิดขึ้นในยุคของกระแสการฟื้นฟูวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจุดเริ่มต้นของกระแสดังกล่าวมาจากการที่รัฐธรรมนูญไทยได้ปรับปรุงโฉมใหม่ รัฐธรรมนูญ 2540 หรือรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ซึ่งได้ให้พื้นที่และโอกาสกับภาคประชาชนมากขึ้น และหลังจากที่รัฐธรรมนูญมีผลบังคับใช้แล้ว ภาคส่วนประชาชนต่างๆ ได้ตื่นตัวและย้อนกลับมาใส่ใจกับสิทธิของท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การส่งเสริมการเรียนการสอนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชาติพันธุ์ กระแสดังกล่าวยังได้ส่งผลให้กับลีซุบางกลุ่มที่ทำงานด้านองค์กรพัฒนาเอกชนชาวเขา ได้เข้าไปเกี่ยวข้องและเรียนรู้ เกิดความตื่นตัวและมีความต้องการในการรื้อฟื้นวัฒนธรรมลีซุขึ้น

ทั้งนี้ กิจกรรมที่เป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับชาวลีซูก็คือ “งานมหกรรมสืบสานวัฒนธรรมลีซูแห่งประเทศไทย” ที่จัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2538 ที่บ้านดอยล้าน อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จากการสังเกตในปี พ.ศ. 2553 เห็นชาวลีซูจากทั่วประเทศและต่างประเทศให้ความสำคัญกับกิจกรรมเหล่านี้มาก เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายไปแล้ว ชาวลีซูแต่ละคนที่มาร่วมงาน ยังได้แสดงให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจหรือความมั่งคั่งผ่านเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับเงินที่มีราคาสูงอีกด้วย เมื่อมีความต้องการบริโภคและการผลิตหัตถกรรมฝีมือเป็นจำนวนมากเช่นนี้ ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของปริมาณการผลิตและจำหน่ายในช่วงเทศกาลดังกล่าว กล่าวคือ มีชาวลีซูต้องการซื้อสินค้าเหล่านี้มากขึ้น เนื่องจากเป็นโอกาสและพื้นที่ที่เน้นการสวมใส่ชุดชาติพันธุ์ลีซูเท่านั้น นอกจากกิจกรรมนี้แล้ว ชาวลีซูที่ออกไปใช้ชีวิตอยู่ในเมืองยังต้องสวมใส่ชุดชาติพันธุ์เวลาที่ต้องกลับเข้าหมู่บ้าน เพื่อร่วมพิธีกรรม หรือแม้กระทั่งเวลาอยู่ในชุมชนของตัวเองก็ต้องให้ความสำคัญกับชุดชาติพันธุ์ ด้วยสาเหตุดังกล่าว ความต้องการในการบริโภคหัตถกรรมฝีมือเหล่านี้จึงมีมากขึ้น กระบวนการและปริมาณการผลิตเสื้อผ้าและเครื่องประดับเงินเพื่อขายจึงเกิดขึ้นตามมามากเช่นกัน

การที่หัตถกรรมฝีมือได้กลายมาเป็นสินค้าและมีการซื้อขายกันมากขึ้นนั้น Yun (2010) ได้ค้นพบจากการศึกษาหัตถกรรมของผ้าม้งที่มีจำหน่ายกันมากในตลาดเชียงใหม่ โดย Yun ให้ความเห็นว่าการกลายมาเป็นสินค้าของหัตถกรรมผ้าปักของชาวม้ง ทำให้หัตถกรรมเหล่านั้นดูมีมูลค่าต่ำและไม่ได้มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของสินค้าเหล่านั้น ทั้งผู้บริโภคต่างต้องการซื้อเป็นจำนวนมาก และลูกค้าส่วนใหญ่ก็เป็นนักท่องเที่ยว ซึ่งใส่ใจกับเรื่องของความแปลกประหลาดของตัวสินค้าที่ผลิตโดยชาติพันธุ์ม้ง แต่ไม่ได้ใส่ใจว่าใครเป็นคนผลิตและมีความหมายซ่อนเร้นไว้อย่างไรบ้าง ตรงกันข้าม หากหัตถกรรมเหล่านี้ไม่ได้ถูกนับว่าเป็นสินค้า กลุ่มผู้บริโภคก็จะมีจำนวนจำกัด และผู้คนที่จะให้ความสนใจและใส่ใจกับหัตถกรรมเหล่านี้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีศิลปะ ข้อค้นพบของ Yun เกี่ยวกับการกลายมาเป็นสินค้าของผ้าปักม้ง ทำให้เห็นความแตกต่างจากงานศึกษาของผู้วิจัยในครั้งนี้คือ ประเภทของหัตถกรรมฝีมือของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูนั้น กลุ่มผู้บริโภคหลัก รวมถึงกระบวนการผลิตที่เน้นเฉพาะคนในชาติพันธุ์ เพราะฉะนั้น การตีความและการให้ความหมายต่อสัญลักษณ์ชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่เจ้าของวัฒนธรรมได้พยายามคงไว้เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม คือคนลีซูด้วยกันเอง

การผลิตและจำหน่ายหัตถกรรมทั้งสองประเภทให้กับชาวลิซุ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นประมาณช่วงปี พ.ศ. 2540 โดยผู้ผลิตและผู้บริโภคต่างมีความตระหนักในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ดังนั้น การผลิตและการบริโภค จึงเป็นในลักษณะที่สามารถต่อรองกันได้ ทั้งในเรื่องราคาและสัญลักษณ์ชาติพันธุ์ที่ผู้ผลิตและผู้บริโภคซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมต่างก็ต้องการสร้างความหมายใหม่เพื่อให้เกิดการยอมรับในสังคมชาติพันธุ์ลิซุ กระบวนการผลิตเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับเงินในปัจจุบัน จึงเป็นกระบวนการที่มีเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้กำหนดและควบคุมไม่ให้หัตถกรรมฝีมือกลายเป็นสินค้าที่ไร้ซึ่งคุณภาพและความหมายทางวัฒนธรรมแต่อย่างใด

6.2 กระบวนการกลายเป็นสินค้าและการผลิตหัตถกรรมฝีมือลิซุ

ผลจากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีประเด็นข้อค้นพบหลักที่อาจนำมาเป็นข้อถกเถียงในเชิงแนวคิด ทฤษฎี และการอภิปรายเปรียบเทียบกับงานศึกษาอื่นๆ ที่ผ่านมามีดังต่อไปนี้

กระบวนการกลายเป็นสินค้าของหัตถกรรมฝีมือลิซุ

เกิดขึ้นภายใต้บริบทของการพัฒนาซึ่งรัฐบาลไทย ร่วมกับหน่วยงานทั้งไทยและต่างประเทศ ได้เข้าไปส่งเสริมการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจที่ทำให้ชุมชนลิซุเกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่แตกต่างกันออกไป ประการสำคัญคือ การส่งเสริมให้ปลูกพืชเชิงเงินสดที่เป็นพืชเชิงเดี่ยวและการส่งเสริมงานด้านหัตถกรรมตลอดช่วงประมาณสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนลิซุในเวลาต่อมา โดยการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนมากที่สุดคือ ทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งลิซุแต่ละชุมชนจะต้องปรับตัวและหาหนทางในการดำเนินวิถีชีวิตภายใต้บริบทของการผลิตแบบใหม่ นั่นคือการเป็นชุมชนที่ทำการผลิตงานหัตถกรรมและชุมชนที่ทำการผลิตพืชเชิงพาณิชย์ อันเป็นการปรับเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อการยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้าขายหรือเน้นวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งปัจจัยภายนอกมากขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยลำพังหรือโดดเดี่ยว หากแต่มีบริบทหรือเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้กระบวนการสามารถขับเคลื่อนได้ ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นที่ Cohen (1988) พยายามชี้ให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของกระบวนการกลายเป็นสินค้าของหัตถกรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่เขาทำการศึกษานั้นเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจโลกและบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย ด้าน Nevins and Peluso (2008) ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการกลายเป็นสินค้าของผู้คนและสิ่งของในประเทศเอเชีย นั้นเกิดขึ้นเพราะการถูกปิดล้อมทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นความพยายามของภาครัฐ ซึ่งการถูกปิดล้อมหรือจำกัดสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว นำมาสู่การเปลี่ยนผ่าน (transformation)

ของผู้คนและชนชาติให้กลายเป็นสินค้าที่สามารถซื้อขายกันได้ในตลาด หรือที่ Marx เรียกว่าเป็นกระบวนการกลายเป็นสินค้า

การกลายเป็นสินค้าของหัตถกรรมฝีมือทั้งสองประเภทในสังคมลัทธิ คือเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับเงิน เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการมีต้นทุนทางสังคมและทุนด้านอื่นๆ ที่ได้สั่งสมมาของแต่ละคนและครอบครัวในแต่ละยุคสมัย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความคิดเรื่องการทำมาหากิน โดยเฉพาะคนหรือครอบครัวที่อยู่ในชุมชนที่เน้นการท่องเที่ยว ซึ่งมีต้นทุนทั้งที่เป็นบริบทพื้นที่ ต้นทุนทางทักษะที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและเอกชน ในระยะที่ผ่านมา ต้นทุนทางเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้ดีกว่าหมู่บ้านลัทธิอื่นๆ ที่อยู่ห่างไกลจากบริบทการท่องเที่ยว ความแตกต่างด้านทุนเหล่านี้ เป็นส่วนที่ทำให้เกิดโอกาสหรือช่องทางการทำมาหากินในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป จากชุมชนลัทธิอีกกลุ่มหนึ่งที่เปลี่ยนไปปลูกพืชเชิงพาณิชย์ หรือในกรณีของตัวปัจเจกบุคคลที่ไม่สามารถปรับตัวเข้าได้กับการทำมาหากินรูปแบบใหม่ จนเกิดการอพยพย้ายถิ่นเข้าไปในเมืองมากขึ้น

นอกจากบริบททางเศรษฐกิจแล้ว บริบททางสังคมและวัฒนธรรมก็มีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดกระบวนการกลายเป็นสินค้าในสังคมลัทธิด้วย นั่นคือการเกิดขึ้นของมหรหรรมสืบสานวัฒนธรรมลัทธิแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่จัดขึ้นมาเพื่อสืบสานวัฒนธรรมที่กำลังหายไป ดังเช่นการจัดงานที่บ้านดอยล้าน อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เมื่อปี พ.ศ. 2553 ที่ผ่านมา โดยเฉพาะวัฒนธรรมการแต่งกายและการสวมใส่เครื่องประดับเงิน การรวมตัวกันของชาวลัทธิในงานดังกล่าวที่ได้รับการจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยหมู่บ้านต่างๆ ทั่วประเทศหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพ การจัดงานดังกล่าวไม่ได้มีนัยเพื่อการเดินร่ำ หรือเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่สำหรับการประชันกันในฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจระหว่างชาวลัทธิด้วยกันเองที่แสดงออกผ่านการแต่งกายชุดลัทธิด้วย ส่งผลให้ปริมาณการผลิตและจำหน่าย รวมถึงการบริโภคสินค้าหัตถกรรมทั้งสองประเภทนี้เพิ่มมากขึ้นในระหว่างการจัดงาน ชาวลัทธิที่เป็นผู้ผลิตได้ใช้พื้นที่ดังกล่าว ในการสร้างเครือข่ายและขยายธุรกิจของตนเองให้เป็นที่รู้จักกันมากขึ้น ดังนั้น นอกจากการเฉลิมฉลองเทศกาลปีใหม่ของแต่ละชุมชนแล้ว บริบทของการรื้อฟื้นวัฒนธรรมด้วยการจัดงานมหรหรรมฯ ขึ้นมา จึงเป็นจังหวะของการผลิตและมียอดจำหน่ายสินค้ามากขึ้นเป็นลำดับเช่นกัน¹

¹ ปัจจุบันได้มีลัทธิจากรัฐไทใหญ่และรัฐคะฉิ่น ประเทศพม่า เข้ามาซื้อเสื้อผ้าผู้หญิงลัทธิที่ใส่กันในประเทศไทยมากขึ้น โดยชาวบ้านบอกว่า การสวมใส่เสื้อผ้าลัทธิแบบประเทศไทยจะทำให้เจ้าหน้าที่ไทยไม่จ้องมองหรือเลือกปฏิบัติกับชาวลัทธิที่อพยพเข้ามาจากประเทศพม่า

แม้ว่าหัตถกรรมทั้งสองประเภทนี้ จะถูกปรับเปลี่ยนจากมูลค่าใช้สอยเป็นมูลค่าแลกเปลี่ยนแล้วก็ตาม แต่ความหมายและสัญลักษณ์ชาติพันธุ์ในกระบวนการผลิตไม่ได้ถูกทำให้หายไปอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะกับเครื่องประดับเงิน ผู้ผลิตซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมยังคงเน้นสัญลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ที่ชูให้มากที่สุด เพื่อให้สามารถแข่งกับคู่แข่งรายอื่นๆ ทั้งที่เป็นคนสัญชาติและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้ ดีกว่า หรือในกรณีของเครื่องแต่งกาย ที่แม้ว่าชิ้นส่วนบริเวณหลัง ไหล่และหน้าอก จะไม่เหลือเค้าโครงเดิมเลย โดยเฉพาะการใช้สีต่างๆ บริเวณแถบเสื้อ แต่ชาวลีซูยังคงให้ความสำคัญและใส่ใจกับรายละเอียดของสีใหม่ๆ โดยเฉพาะสีส้มและสีแดง โดยให้ความหมายกับสองสีนี้ว่าเป็นสีแห่ง “ความทันสมัย” ส่วนผ้าแถบหลากสีก็ถูกให้ความหมายว่าเป็นของโบราณ ล้าหลัง หรือ “หลู่จ้าว” ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างจากงานศึกษาของ Greenwood ที่กล่าวว่ากระบวนการกลายเป็นสินค้านำมาซึ่งความเสื่อมเสียผู้ท้องถิ่นหรือหัตถกรรมต่างๆ เมื่อถูกเข้าไปเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ความเป็นจริงของแท้หรืออัตลักษณ์ประจำชาติพันธุ์ได้หายไป แต่งานศึกษานี้กลับพบความแตกต่างคือ แม้ว่าหัตถกรรมทั้งสองประเภทจะได้เข้าสู่กระบวนการกลายเป็นสินค้าแล้ว แต่ผู้ผลิตและผู้บริโภคซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมยังคงให้ความสำคัญกับการพยายามบริโภคสัญลักษณ์ชาติพันธุ์ให้มากที่สุด จากปรากฏการณ์นี้ทำให้เห็นว่า อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ มีการปรับเปลี่ยนภายในชาติพันธุ์ด้วยกันและทำให้เกิดการยอมรับในอัตลักษณ์ร่วมกันด้วย หากเปรียบเทียบกับงานศึกษาของ Cohen (2000) ทำให้เห็นได้ว่างานหัตถกรรมที่ถูกผลิตโดยคนพื้นเมืองและขายให้กับนักท่องเที่ยวหรือชาติพันธุ์อื่นๆ เป็นเรื่องที่ควบคุมหรือคงสัญลักษณ์ไว้ได้ยาก เนื่องจากหัตถกรรมที่นิยมผลิตกันมากขึ้น ได้ถูกนำไปดัดแปลงหรือปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์เพื่อป้อนสู่ตลาดโลก โดยเฉพาะการผลิตโดยคนที่ไม่ใช่เจ้าของวัฒนธรรม ทำให้มองไม่เห็นภาพของความซับซ้อนหรือความหมายที่เคยมีมาก่อน

กระบวนการผลิตและผู้คนที่เกี่ยวข้อง เป็นอีกประเด็นหลักที่ผู้วิจัยสนใจทำการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ เนื่องจากการผลิตหัตถกรรมทั้งสองประเภทได้ปรับเปลี่ยนบริบทไป และภายใต้กระบวนการผลิตแบบใหม่ ทำให้ต้องศึกษาเรื่องแรงงานหรือผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง การแบ่งหน้าที่หรือบทบาทหญิงชายในครัวเรือน นอกครัวเรือน หรือนอกชุมชน จึงเป็นภาพที่เห็นได้ชัดเจน บทบาทหน้าที่ของหญิงชายในงานศึกษานี้ พบว่ามีความยืดหยุ่นมาก ทั้งนี้ หน้าที่ของแต่ละคนขึ้นอยู่กับบริบทและเงื่อนไขต่างๆ ประการสำคัญคือการพยายามปรับตัวของผู้หญิง ที่จะต้องเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือผู้ชายในกรณีที่จำเป็น เช่น ในกรณีของเครื่องประดับเงิน การต้องเร่งผลิตเครื่องประดับเงินเพื่อให้ทันต่อความต้องการของลูกค้า ผู้หญิงซึ่งไม่เคยมีความรู้เรื่องการผลิตเครื่องเงินมาก่อน จึงต้องปฏิบัติงานผลิตด้วยตัวคนเดียวในบางเวลา ทำให้บทบาทของตนหนักกว่าบทบาทฝ่ายชาย

เนื่องจากต้องใช้ความอดทนสูงมาก และเพราะเป็นงานฝีมือทั้งหมด ดังเช่นกรณีของฉาย ที่มีภรรยา คอยช่วยเหลือในยามที่มีการสั่งเข้ามาเป็นจำนวนมาก ภรรยาจะต้องละเว้นหน้าที่ของตัวเองคือ การ เย็บผ้าแถบขายให้กับคนพิการและคนลืมนู แต่เนื่องจากรายได้จากการผลิตเครื่องประดับเงินมีความ มั่นคงและทำกำไรได้มากกว่า สามิจจึง ได้พยายามสอนและให้ความรู้เรื่องการผลิตขั้นพื้นฐาน ให้กับ ภรรยา การผลิตขั้นพื้นฐานคือ การพยายามใส่วงแหวนให้กับกระดุมเม็ดเงินเพื่อนำไปผลิตเป็นเสื้อ เกราะผู้หญิงและผู้ชาย การผสมน้ำยาประสานเงิน หรือแม้กระทั่งการรู้จักใช้เครื่องพ่นไฟ เป็นต้น การเพิ่มบทบาทนี้เข้ามา ทำให้ภรรยาต้องรับภาระเพิ่มขึ้น แต่หน้าที่ภายในบ้าน ลดลง เนื่องจากสามิ และลูกๆ ได้เข้ามาช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างที่มีการสั่งเข้ามาเหมือนกัน

ส่วนในกรณีของการผลิตเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ก็ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้ชายเช่นกัน จากการที่ ไม่เคยตัดผ้ามาก่อน หรือเป็นงานที่ชาวลีซูเชื่อว่า การตัดหรือการเย็บผ้าเป็นหน้าที่ที่ไม่สมควรดีศรี ของความเป็นผู้ชายลีซู ก็ต้องหันมาช่วยงานของภรรยาในปัจจุบัน เช่น การตัดผ้า ม้วนผ้า เป็นต้น หน้าที่ของผู้ชายในกระบวนการนี้จึงเป็นหน้าที่ที่จะต้องแลกกับศักดิ์ศรีที่เคยสูงส่งเพื่อแลกกับ รายได้ที่จะนำมาจุนเจือครอบครัว ดังเช่นตัวอย่างของผู้รับเย็บชิ้นส่วนที่บ้านน้ำฮูลีซู สามิซึ่งทำ อาชีพการเกษตรและเลี้ยงดูหลานในยามที่ภรรยาได้รับการสั่งเข้ามาแล้ว การตัดผ้าสี่เหลี่ยม (สำหรับ นำมาผลิตชิ้นส่วนทั้งสามส่วน) และการม้วนผ้ายังเป็นหน้าที่หลักของสามิด้วย (การม้วนผ้าสี่เหลี่ยม ดู ภาพประกอบ หน้าภาคผนวก)

บทบาทและหน้าที่ของหญิงชาวลีซูในปัจจุบัน โดยเฉพาะในบริบทของการทำธุรกิจหัตถกรรมฝีมือ เพื่อขายให้กับชาวลีซูนั้น ค้นพบว่าบทบาทของแต่ละเพศไม่ได้ถูกกำหนดตายตัว ทั้งเรื่องศักดิ์ศรี และชื่อเสียงที่ชาวลีซูให้ความสำคัญก็ได้ถูกปรับเปลี่ยนความหมายไปอย่างมาก Hutheesing (1990) ซึ่งศึกษาบทบาทหน้าที่ของหญิงชาวลีซูในช่วงปี พ.ศ. 2524-2525 ทำให้เห็นว่าบทบาทหน้าที่ ของแต่ละคนล้วนมีนัยหรือสื่อถึงคำว่าศักดิ์ศรี เช่น การออกป่าเพื่อล่าสัตว์และทำงานหนักในไร่ของ เพศชาย การเย็บผ้าให้กับสมาชิกในครอบครัวของผู้หญิง แต่ทว่าวิถีชีวิตของการออกป่าเพื่อล่าสัตว์ การทำงานหนักในไร่ และการได้มาซึ่งสัตว์ป่าเริ่มน้อยลงหลังจากที่โครงสร้างเศรษฐกิจแบบเดิมได้ ถูกปรับเปลี่ยนไป ผู้ชายเริ่มรู้สึกไร้ประโยชน์และรู้สึกเบื่อกับการทำหน้าที่ของตนเองได้น้อยลง หรือที่เรียกว่า “ความเป็นลีซู” เริ่มน้อยลง ในขณะที่ผู้หญิงก็เริ่มติดกับดักกับงานที่เหมือน งานเย็บ ผ้าให้ผู้หญิงอื่น ทั้งที่เป็นเครือญาติและไม่ใช่เครือญาติ และหากเย็บไปเป็นเวลานานจะทำให้เกิด การปรับเปลี่ยนด้านความคิด โดยจะเน้นการจ้างเย็บกันมากขึ้น และผลที่ตามมาคือ การถูกเหยียด

หยาบจากญาติพี่น้องว่าการได้มาซึ่งเงินทองจากการผลิตขายเสื้อผ้าเป็นงานที่ไม่มี ความหมายและไม่ สมศักดิ์ศรี เนื่องจากการเย็บผ้าเป็นงานที่ไม่ต้องใช้แรงมากและไม่ได้เรียกว่าเป็นงานจริง อย่างไรก็ตาม ความหมายและความสำคัญของศักดิ์ศรีและชื่อเสียง ได้กลายเป็นเรื่องที่พูดถึงกันน้อยลงใน ปัจจุบัน แม้จะมีผู้ชายบางคนที่ยังรับ ไม่ได้กับการต้องมาช่วยภรรยาผลิตหัตถกรรม แต่เมื่อภรรยา ต้องการความช่วยเหลือสามีจึงไม่อาจเลี่ยงได้เช่นกัน

สำหรับประเด็นที่ทวิช (2541) ค้นพบจากการศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับผู้ชายลือชาว่า ผู้ชายมักจะหา ทางออกจากการไม่สามารถปรับตัวได้ดีด้วยการหันมาเล่นการพนันหรือดื่มสุรากันมากขึ้นนั้น การ วิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า เวลาและสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือน ได้ปรับเปลี่ยนไปมาก โดยเฉพาะกับครัวเรือนที่มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือการผลิตหัตถกรรมฝีมือและขาย ให้กับชาวลีซู โดยครัวเรือนเหล่านี้มีระบบการจัดการในครัวเรือนที่ดีและมีการวางแผนการใช้ชีวิต ที่เป็นระเบียบมากขึ้น

ในส่วนการกำหนดมูลค่าและการสร้างความเชื่อถือในสินค้าหัตถกรรมเครื่องแต่งกายและ เครื่องประดับเงิน นั้นพบว่า กระบวนการผลิตโดยเจ้าของวัฒนธรรมจะสร้างความเชื่อมั่นได้ดีกว่า เนื่องจากประสบการณ์ของผู้ผลิตชิ้นส่วนต่างๆ รวมถึงผู้รับซื้อชิ้นส่วนก็ได้ผ่านประสบการณ์ และ แต่ละคนก็มีพื้นฐานหรือทักษะด้านการผลิตมาเป็นเวลานาน ทำให้ผู้บริโภคสามารถรับรู้ถึงคุณภาพ ว่าเหมาะสมหรือสมควรกับมูลค่าหรือไม่ ดังเช่น ผู้บริโภครายหนึ่งที่ผู้วิจัยพบที่ร้านค้าในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้ให้คำยืนยันว่า การผลิตโดยชาวลีซูที่มีชื่อเสียงเป็นเหตุผลหนึ่งที่เขาอยาก เข้ามาซื้อร้านนี้เป็นประจำ หากไม่แล้ว การลงทุนซื้อเสื้อผ้าผู้หญิงซึ่งมีมูลค่าค่อนข้างสูงจะทำให้ยาก แก่การตัดสินใจมากขึ้นด้วย หรือแม้กระทั่งการจ้างผลิตเครื่องแต่งกายของร้านค้าที่อำเภอปาย ยังได้ มีการจ้างงานให้กับชาวลีซู โดยเฉพาะ เนื่องจากจ้างงานกับคนพื้นราบนอกจากจะมีวิธีการผลิตที่ แตกต่างกันแล้ว ความสบายแก่การสวมใส่หลังจากที่ทำการผลิต ยังแตกต่างจากช่างที่เป็นชาวลีซู ด้วย ส่วนเครื่องประดับเงินก็เช่นกัน ชาวลีซูที่ต้องการซื้อเครื่องประดับเงินจากช่างลีซูด้วยกัน จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพและชื่อเสียงที่ตนจะได้รับด้วย อย่างเช่น กรณีของนาย ที่รับ ผลิตมาเป็นเวลานาน ทั้งกระบวนการผลิตทั้งหมดยังคงเน้นแรงงานภายในบ้าน และมีโรงงานเงิน ของพี่เขยที่นายจะต้องไปใช้บริการเวลาที่ต้องการแปรรูปวัตถุดิบที่ซื้อมาจากในเมือง เช่น เงินเม็ด และเหรียญรูปที่ชาวลีซูบางคนได้สะสมไว้และต้องการให้ช่างที่ตนไว้ใจที่สุดผลิตเครื่องประดับเงิน ให้กับตน กับทั้งมูลค่าของหัตถกรรมฝีมือทั้งสองประเภทนี้ค่อนข้างสูงมาก เพราะฉะนั้น ผู้ผลิตและ

ผู้บริโภครวมถึงจะต้องสร้างความไว้วางใจกันเสมอ ไม่ว่าจะผ่านความเป็นเครือญาติหรือการใช้ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันในการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

หัตถกรรมฝีมือลิซูกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

อัตลักษณ์เป็นการบ่งบอกถึงความเป็นเขาเป็นเรา (Woodward 1997) ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างอย่างไร โดยในระดับชาติพันธุ์นั้นสิ่งที่กำหนดหรือบ่งบอกอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ย่อมมีความหลากหลายและมีความเป็นพลวัต เช่น ชื่อเรียก ภาษา ศาสนา เครื่องแต่งกาย และสำนึกทางชาติพันธุ์ สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ลิซูแล้ว เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับเงิน ยังคงเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic marker)

ความเป็นเขาเป็นเราซึ่งมีความแตกต่างหรือมีพรมแดนทางชาติพันธุ์อยู่นั้นเป็นลักษณะของชาติพันธุ์ที่ผู้คนจะนิยามและแสดงตัวด้วยตนเองและอาจจะถูกนิยามด้วยคนอื่น เพื่อให้เห็นว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บนพื้นฐานของการมีวัฒนธรรมและอัตลักษณ์เฉพาะ โดยลักษณะพิเศษเช่นนี้ประกอบไปด้วย ภาษา การแต่งกาย ศาสนา พิธีกรรม และอาหาร เป็นต้น Barth (1969) มองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ว่ามีพรมแดนกั้นอยู่ระหว่างความเป็นเรากับคนอื่น และสมาชิกในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์สามารถก้าวข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ไปมาได้ ข้อค้นพบของ Barth นั้นสอดคล้องกับ Leach (1954) ที่พบว่าเมื่อเขาติดตามความเปลี่ยนแปลงในระยะยาวแล้ว สมาชิกในกลุ่มคนคะฉิ่นได้เปลี่ยนไปมาระหว่างความเป็นคะฉิ่นกับฉาน ขณะที่ Moerman (1965) ที่ชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์มีการไหลลื่นไปตามบริบท การที่คนลื้อจะนิยามตัวเองว่าเป็นลื้อ คนเมืองหรือคนไทยนั้น ขึ้นอยู่กับว่าเขากำลังปฏิสัมพันธ์กับใครอยู่ ดังนั้น การแสดงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์จึงเป็นเรื่องของอำนาจการต่อรองและผลประโยชน์จากบริบทที่เกิดขึ้นตามมาอีกด้วย

อัตลักษณ์นอกจากจะนำเสนอในลักษณะนามธรรมดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีอัตลักษณ์ในเชิงรูปธรรมที่กลุ่มชาติพันธุ์ใช้เพื่อเป็นการบ่งบอกลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์ หรือบ่งบอกความแตกต่างที่มีกับกลุ่มอื่น โดยเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับเงินของชาติพันธุ์ลิซู ถือเป็นสัญลักษณ์ชาติพันธุ์ที่ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคต่างต้องการให้เห็นความแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเฉพาะการพยายามนำเสนอสัญลักษณ์เหล่านี้ในระหว่างเทศกาลต่างๆ เช่น เทศกาลปีใหม่ หรือช่วงที่มีพิธีแต่งงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สัญลักษณ์ชาติพันธุ์ไม่ได้มีความจำเป็นเสมอไปว่าสมาชิกชาติพันธุ์จะต้องเป็นหรือยึดเป็นแนวทางการปฏิบัติที่เหมือนกันเพื่อให้เกิดการยอมรับ โดย Mitchell (2007)

เห็นว่าสัญลักษณ์ชาติพันธุ์ไม่ได้เป็นตัวกำหนดความเป็นพรรคพวกเดียวกันก็ได้ เนื่องจากกลุ่มศาสนาที่เขาศึกษาอยู่ที่ไอร์แลนด์เหนือ ได้แสดงความเป็นพรรคพวกเดียวกันด้วยการฝึกพิธีทางศาสนาที่แตกต่างกัน ประการสำคัญอยู่ที่การนิยามตัวเองในบริบทต่างๆ มากกว่า ดังนั้น ในกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์ลี้ซุ การมีสัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เป็นเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผู้หญิง กับการมีเครื่องประดับเงินสำหรับสวมใส่ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในเทศกาลสำคัญที่มีการชุมนุมทางวัฒนธรรม การแสดงและพิธีกรรมความเชื่อแล้ว การสวมใส่เครื่องเสื้อผ้าชุดลี้ซุกับมีเครื่องประดับเงินที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นลี้ซุจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการบ่งบอกให้กับคนลี้ซุด้วยกันเอง กับทั้งบ่งบอกให้กับคนภายนอกหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าในบริบทของการอพยพเข้าสู่สังคมเมืองเพื่อการศึกษา ทำงานหรือค้าขายแล้ว การมีสำนึกในความเป็นลี้ซุ การยอมรับและการนิยามตัวเองว่าเป็นลี้ซุนั้นกลับสำคัญกว่าการสวมใส่เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับเงินชุดลี้ซุ

6.3 ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาในครั้งต่อไป

งานศึกษาครั้งนี้เน้นประเด็นกระบวนการผลิตหัตถกรรมฝีมือของชาติพันธุ์ลี้ซุ เฉพาะเครื่องแต่งกาย (เสื้อผ้าผู้หญิง) และเครื่องประดับเงิน โดยมีขอบเขตของการศึกษาคือชุมชนที่ทำการผลิตหัตถกรรม เช่น หมู่บ้านน้ำสุลี้ซุ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน หมู่บ้านศรีดงเย็น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านโป่งน้ำร้อนลี้ซุ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ศึกษาถึงผู้คนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต กรณีศึกษาของแต่ละหมู่บ้าน รวมถึงการกำหนดสินค้าของหัตถกรรมแต่ละประเภท และเนื่องจากข้อจำกัดของระยะเวลาและงบประมาณในการทำวิจัย จึงไม่สามารถศึกษาถึงชุมชนผู้บริโภคได้อย่างละเอียดเหมือนชุมชนผู้ผลิต ดังนั้น จึงมีประเด็นที่จะเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคตดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะหมู่บ้านผู้ผลิต และบริบทแวดล้อมที่ทำให้หมู่บ้านและชาวบ้านในหมู่บ้านดังกล่าวหันมาเป็นผู้ผลิตที่ทำหน้าที่ในการผลิตเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับเงินให้กับชาวลี้ซุ ในส่วนของชุมชนผู้บริโภคนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาเพื่อเป็นเพียงบริบทสำหรับงานนี้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนของห่วงโซ่สินค้าหัตถกรรมที่ครบวงจรของชุมชนลี้ซุทั้งสองประเภทดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้ผู้สนใจในงานหัตถกรรมฝีมือลี้ซุ ศึกษาอย่างเจาะลึกกับชุมชนผู้บริโภค เนื่องจากชุมชนผู้บริโภคลี้ซุในปัจจุบัน ได้ปรับเปลี่ยนทัศนคติ

เกี่ยวกับการผลิตและสวมใส่หัตถกรรมทั้งสองประเภทนี้เป็นอย่างมาก ทั้งปริมาณการบริโภคต่อครัวเรือนยังได้เพิ่มขึ้นตามฐานะทางเศรษฐกิจและการจัดการของแต่ละครัวเรือนด้วย

ประการที่สอง ในปัจจุบัน ความเคลื่อนไหวเพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรมในรูปแบบการจัดงานมหกรรมหรืองานเฉลิมฉลองที่จัดขึ้นในแต่ละปี ได้มีความนิยมกันมากขึ้นและมีแนวโน้มว่าการจัดงานจะได้ขยายขอบเขตออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า จีน และอินเดีย เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับเงินจึงมีความนิยมสวมใส่กันมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้ศึกษาความเคลื่อนไหวของมหกรรมหรือการเฉลิมฉลองเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมลื้อในรูปแบบต่างๆ การศึกษาปรากฏการณ์นี้ ก็เพื่อให้เห็นการเติบโตหรือขยายตัวของอุตสาหกรรมการผลิตเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับเงินอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ประการที่สาม คือการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการกลายเป็นสินค้าของหัตถกรรมฝีมือระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ โดยปรากฏการณ์ของกระบวนการกลายเป็นสินค้านี้ได้เกิดขึ้นบ้างแล้วในปัจจุบัน จึงเป็นประเด็นที่ควรจะศึกษาต่อว่า กระบวนการกลายเป็นสินค้าของหัตถกรรมฝีมือของแต่ละชาติพันธุ์มีความแตกต่างกันอย่างไรบ้างและมีใครบ้างที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลายเป็นสินค้า

สำหรับแนวคิดที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาต่อจากงานศึกษานี้คือ แนวคิดประเพณีประดิษฐ์ เพราะจากการศึกษาในครั้งนี้ ทำให้พบว่ากระบวนการกลายเป็นสินค้ากับการเกิดขึ้นของมหกรรมสืบสานวัฒนธรรมลื้อแห่งประเทศไทยได้มีอิทธิพลต่อกันและกันมาก นอกจากนั้นแล้วยังมีแนวคิดข้ามพรมแดน (transnationalism) และโลกาภิวัตน์ เพราะปัจจุบันการติดต่อสัมพันธ์และตลาดหัตถกรรมลื้อได้เริ่มก้าวข้ามเส้นแบ่งพรมแดนรัฐชาติในภูมิภาคนี้มากขึ้น